

A. Rogozińska, *Zagrożenia kreowane przez Federację Rosyjską i ich konsekwencje dla bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej*, Difin, Warszawa 2023, ss. 272.

Imperialne dążenia Federacji Rosyjskiej do rewizji współczesnego ładu międzynarodowego materializują się na oczach świata. Od zakończenia mocarstwowej rywalizacji zimnowojennej między Stanami Zjednoczonymi i Rosją minęło ponad 30 lat. Przez ten czas oba państwa zaangażowały się w szereg działań, zarówno militarnych, jak i niemilitarnych, na zróżnicowaną skalę. Istotną kwestią są motywy działań tych dwóch graczy. USA dążą do utrzymania statusu światowego hegemonu, uzyskanego w wyniku rozstrzygnięcia zimnej wojny na swoją korzyść. Rosja natomiast – do zrewidowania istniejącego unipolarnego porządku świata, a w konsekwencji – co oczywiste – do przywrócenia swojej potęgi i wpływów na arenie międzynarodowej. Od lat 90. XX wieku działania Federacji Rosyjskiej można było zaobserwować między innymi na Kaukazie (wspieranie ruchów separatystycznych i sprowokowanie wojen w Gruzji i Czeczenii) czy na Bliskim Wschodzie (wtargnięcie do Syrii). Jeżeli chodzi o Europę, to oprócz okupacji mołdawskiego Naddniestrza Rosja zaznaczyła swoją obecność również w Kosowie, ale mimo to mogło się wydawać, że państwo nie planuje podjąć bardziej stanowczych kroków w celu rozszerzenia swoich wpływów na starym kontynencie. Jeżeli jednak istniały nadzieje na utrzymanie takiego stanu rzeczy, to okazały się one złudne, gdyż w 2014 roku Federacja Rosyjska naruszyła integralność terytorialną Ukrainy poprzez aneksję Krymu, następnie 24 lutego 2022 roku rozpoczęła – zgodnie ze swoją oficjalną nomenklaturą – operację specjalną, która *de facto* była napaścią zbrojną na suwerenne państwo. Planowany *blitzkrieg* przerodził się w krwawą i długotrwałą wojnę na pełną skalę. Oprócz początkowej groźby rozlania się konfliktu niemalże z dnia na dzień przed państwami europejskimi stało wyzwanie w zakresie wspólnego i solidarnego zrewidowania polityki wobec Rosji, w tym uniezależnienia się od dostaw rosyjskich surowców. Ponieważ w działaniach Federacji Rosyjskiej z dosadnością wybrzmiały imperialistyczne

zamiary, to dyskurs publiczny i naukowy pogrążyła intensywna debata na temat kwestii bezpieczeństwa międzynarodowego oraz potencjalnych zagrożeń ze strony Rosji. Dyskusja nabrała szczególnego wydźwięku w Europie, ponieważ – co logiczne – adresatami kolejnej agresji mogły być państwa należące do byłego ZSRR, np. kraje bałtyckie, a także inne, położone w bliskim otoczeniu trwającej wojny, jak Polska.

Zbadania zasadniczej części tej istotnej problematyki podjęła się dr Agnieszka Rogozińska w monografii *Zagrożenia kreowane przez Federację Rosyjską i ich konsekwencje dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej*. Publikacja została wydana przez wydawnictwo naukowe Difin na podstawie dysertacji doktorskiej autorki, która naukowo związana jest z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się szczególnie na zagadnieniach dotyczących bezpieczeństwa międzynarodowego i współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa. Jest współautorką kilku publikacji naukowych o tej tematyce¹. Monografii tej warto przyjrzeć się bardziej wnikliwie.

Na początek kilka uwag odnośnie do tytułu i pytań badawczych. Sugeruje on, że – najogólniej – Federacja Rosyjska kreuje zagrożenia, które mogą pociągać za sobą konsekwencje w zakresie bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej, co znajduje potwierdzenie w działaniach rosyjskich, szczególnie na przestrzeni ostatnich lat. Zbadaniu podjętej tematyki zostały poświęcone cztery rozdziały, których meritum zostanie omówione po krótkim słowie o kwestiach badawczych. Autorka stwierdziła, że jej zamiarem badawczym jest „określenie kierunków ewolucji zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej dla bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej, diagnoza zagrożeń wynikających z prowadzonej wojny hybrydowej, identyfikacja konsekwencji tych zagrożeń oraz sformułowanie rekomendacji dla państw Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie kolejnej dekady”. Jak można domniemywać, chodzi o rekomendacje z zakresu strategii i polityki bezpieczeństwa. Należy zaznaczyć, że wspomniane rekomendacje nie zostały zawarte w publikacji, a szkoda, gdyż kwestia ta wydaje się szczególnie interesująca i ważna. Co więcej, kompleksowo nakreślona, mogłaby wspomagać decyzje liderów politycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej. W związku z powyższym w opinii recenzentki intencja autorki w zakresie tak sformułowanego zamiaru badawczego budzi niejasności. Idąc dalej, w publikacji problem

¹ Np. M. Banasik, A. Rogozińska (red.), *Bezpieczeństwo geopolityczne*, Difin, Warszawa 2022; M. Banasik, A. Rogozińska (red.), *Bezpieczeństwo i zagrożenia hybrydowe*, Difin, Warszawa 2022.

badawczy został sformułowany w następujący sposób: „jakie zagrożenia kreuje Federacja Rosyjska, czym się one charakteryzują i jakie są ich konsekwencje dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej?”. Na jego podstawie zostały postawione cztery pytania badawcze, które docelowo znalazły swoje odzwierciedlenie w tytułach wspomnianych już czterech rozdziałów monografii, do których teraz przejdziemy. Pierwszy z nich skupia się na zagrożeniach dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Rozpoczyna go obszerna analiza porównawcza funkcjonujących w nauce definicji terminu „bezpieczeństwo” oraz zbadanie jego związku z zagrożeniem, czyli stanem niebezpiecznym. Na podkreślenie zasługuje to, jak na niewielkiej przestrzeni lat termin ten ewoluował i obecnie nie można pojmować go wyłącznie tradycyjnie, a więc w kontekście militarnym. Istotne i konieczne jest uwzględnienie aspektów i działań niemilitarnych, np. bardzo nowoczesnych związanych z cyberbezpieczeństwem, jak również bardziej tradycyjnych związanych z szantażem ekonomicznym czy słynną już propagandą informacyjną.

Opis i konsekwencje połączenia działań militarnych z niemilitarnymi autorka opisuje w podrozdziale *Zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego wynikające ze stosowania przez Federację Rosyjską wojny hybrydowej*. Mimo iż po lekturę monografii teoretycznie sięgnie zorientowane grono czytelników, to dla pełnej jasności warto byłoby w tytule dodać informację, wobec jakiego państwa/jakich państw Rosja stosuje tę wojnę oraz datę jej rozpoczęcia.

W rozdziale drugim *Geneza i ewolucja zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej* uwagę zwracają dwie kwestie. Po pierwsze, w monografii nie określono zakresu podmiotowego, tj. nie sprecyzowano, jakie państwa tworzą tzw. Europę Środkowo-Wschodnią. Po drugie zaś, tytuł omawianego rozdziału (jak i książki) traktuje o ewolucji i genezie zagrożeń kreowanych przez Federację Rosyjską wobec Europy Środkowo-Wschodniej. Może być to mylnie odebrane, szczególnie w kontekście omawianego rozdziału, gdyż opisywane są w nim zagrożenia kreowane przez carską Rosję czy przez ZSRR. O ile jest to historycznie uzasadnione – bo skoro geneza, to należy sięgnąć do historii, i nawet pomijając różnice w zakresie terytorialnym między współczesną Rosją a ZSRR, gdyż wiadomo, o który byt państwowy chodzi – to czy zakres podmiotowy i obszar geograficzny współczesnej Europy Środkowo-Wschodniej pokrywa się z tym z czasów carskiej Rosji lub ZSRR? Czym była Europa Środkowo-Wschodnia w tamtych czasach, jakie państwa były narażone na zagrożenia? Kwestie te wymagałyby doprecyzowania, gdyż

autorka stwierdza, że każdy z okresów historycznych generował rosyjskie zagrożenia względem Europy Środkowo-Wschodniej. Powracając do pierwszej kwestii, należy oddać autorce, że w dysertacji został określony zakres podmiotowy państw rozpatrywanych jako Europa Środkowo-Wschodnia w obecnym kształcie, nie rozwiązuje to jednak kwestii rozważań nad jej historycznym kształtem.

Rozdział trzeci został zawężony czasowo do lat 2014–2022 i – jak zostało określone w tytule – ma skupiać się wokół działań podejmowanych przez Federację Rosyjską na arenie międzynarodowej oraz wynikających z nich zagrożeń dla Europy Środkowo-Wschodniej. *De facto* rozdział rozpoczyna przedstawienie doktryn w zakresie kształtowania rosyjskiej polityki bezpieczeństwa międzynarodowego, a zatem nie dotyczy on wyłącznie działań, lecz także formalnej bazy doktrynalnej i teoretycznych podstaw do podejmowania działań przez Rosję. Warte rozważenia jest zmodyfikowanie lub rozszerzenie tytułu rozdziału o dopisek, który ukierunkuje czytelnika na pełniejszy i faktyczny obraz podjętych w tej części rozważań, gdyż dalsze podrozdziały w znacznej części dotyczą nie samych działań Federacji Rosyjskiej, a np. wniosków z nich płynących. Niemniej jednak umieszczenie informacji o doktrynach i koncepcjach, które przyświecają Rosji w podejmowaniu działań i prowadzeniu polityki międzynarodowej, jest bardzo trafne w kontekście podjętej przez autorkę tematyki. Państwo, osadzone mentalnie w czasach swojej świetności i wielkości, będzie chciało ją przywrócić. Znajomość wewnętrznych ustaleń, które mogą mu to zapewnić, jest kluczowa dla prewencji. Ta część rozdziału może stanowić kompendium wiedzy dla czytelnika zainteresowanego znalezieniem kompleksowej wiedzy w omawianej kwestii wewnętrznych doktryn. Ponadto została ona opisana w sposób interesujący i koncepcyjnie zrozumiały dla polskiego czytelnika. Co jasne, zamieszczone w przypisach materiały źródłowe dostępne są w języku rosyjskim, zatem opisanie ich w sposób klarowny stanowi dużą zaletę.

W tej części znajduje się, niestety, także nieścisłość. W opisie jednego z dokumentów jako kluczowych partnerów Federacji Rosyjskiej w Europie Środkowo-Wschodniej obok Białorusi znajdziemy m.in. Kirgistan. Nie jest jasne, czy jest to błąd leżący u źródła, który powstał w konsekwencji rzetelnego przedstawienia informacji zawartych w doktrynie i który wynika z meandrów rosyjskiej koncepcji postrzegania świata (wówczas zasadne byłoby taką informację zawrzeć), czy jest to błąd np. tłumaczenia autorki lub inny. W tej części monografii, jak w poprzednich, także występują niejasności w zakresie podmiotowym państw przyjętych do badań.

Powracając na chwilę do początku – we wstępie zostały nakreślone ograniczenia badawcze, z których dowiadujemy się, że badane będą zagrożenia dla bezpieczeństwa dla Polski, Ukrainy, Białorusi i państw bałtyckich. Następnie w omawianym rozdziale opisane zostaje zagrożenie ekonomiczne w postaci spowolnienia wzrostu PKB „dla całego regionu EŚW”, które zgodnie z prognozami ma dotknąć najmocniej Czechy oraz Słowację. Należy dodać, że użycie określenia „Europa Środkowo-Wschodnia” jedynie w odniesieniu do Polski, Ukrainy, Białorusi i państw bałtyckich zdaje się być na wyrost, zatem jeżeli autorka zdecyduje się pozostać przy tym ograniczeniu podmiotowym, to być może warto rozważyć zamianę sformułowania „Europa Środkowo-Wschodnia” na „wybrane państwa Europy Środkowo-Wschodniej”, „badane państwa” itp.

Rozdział ostatni przedstawia prognozy dotyczące możliwości wykreowania przez Rosję kolejnych zagrożeń w stosunku do państw Europy Środkowo-Wschodniej (lub zgodnie z sugestią powyżej – wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej), takie jak wojna konwencjonalna, wojna hybrydowa i wojna informacyjna. Być może na podstawie tych prognoz powstać mogłyby rekomendacje w zakresie działań prewencyjnych i przygotowawczych w stosunku do rosyjskich działań mających na celu zdestabilizowanie obecnego porządku międzynarodowego. Zwraca uwagę jedna rzecz – w podrozdziale 4.3, dotyczącym wojny hybrydowej, oraz 4.4, dotyczącym wojny informacyjnej, znajdują się identyczne pod względem treści strony², a przecież rozdziały dotyczą innych zagadnień.

Podsumowując, autorka spostrzegła luki w literaturze przedmiotu, takie jak brak zwartych publikacji krajowych i zagranicznych dotyczących podjętej tematyki z okresu sprzed aneksji Krymu, selektywne ujęcie problemu i opis pojedynczych elementów w zakresie obecnych wydarzeń, szczególnie wojny toczącej się na Ukrainie oraz lukę w obszarze możliwych scenariuszy i prognoz w zakresie zagrożeń kreowanych przez Rosję dla badanego regionu Europy. Zdaje się, że pierwszą z nich wypełniać ma rozdział drugi, dotyczący genezy i ewolucji zagrożeń kreowanych przez Federację Rosyjską w stosunku do regionu Europy Środkowo-Wschodniej, drugą rozdział trzeci, traktujący o materializujących się zagrożeniach ze strony Rosji w latach 2014–2022, a ostatnią – w zakresie prognoz – czwarty.

² A. Rogozińska, *Zagrożenia kreowane przez Federację Rosyjską i ich konsekwencje dla bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej*, Difin, Warszawa 2023, s. 192–193, 207–208.

Jeżeli chodzi o terminologię, to ze względu na mnogość i specyfikę użytych sformułowań pomocne byłoby rozważenie umieszczenia w monografii indeksu pojęć, dzięki któremu czytelnik mógłby sięgnąć do wszystkich miejsc w publikacji, w których występuje w tekście np. sformułowanie „wojna hybrydowa”. Publikacja stanowi rozbudowaną i interesującą bazę wiedzy z zakresu badanej przez autorkę tematyki, lecz wymaga pewnych korekt oraz nadania jej większej precyzji i spójności. Zagadnienia są kompleksowo opisane i monografia może stanowić interesującą lekturę dla osób zainteresowanych zarówno działaniami i zagrożeniami, jakie kreuje Federacja Rosyjska, jak i poszczególnymi zagadnieniami z obszaru nauk o bezpieczeństwie, takich jak np. typologia zagrożeń, zestawienie różnic pomiędzy wojną hybrydową a tradycyjną czy też rozbudowana analiza różnych podejść do terminu „bezpieczeństwo”.

Jako kwestie wymagające korekty i doprecyzowania wskazać należy: brak umieszczenia zakresu podmiotowego terminu „państwa Europy Środkowo-Wschodniej”, budzące niejasności zawężenie wynikające z ograniczeń badawczych – zgodnie z nim rozpatrywane miały być Polska, Ukraina, Białoruś i państwa bałtyckie, jednak w trakcie czytania znajdujemy ocenę zagrożeń np. dla Czech czy Słowacji. Ponadto zastosowane zawężenie wydaje się zbyt radykalne, by mogło stanowić reprezentację całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Kolejna kwestia to historyczny kontekst Europy Środkowo-Wschodniej, wymagający określenia tego, które państwa należy do niej kwalifikować, rozpatrując czasy carskiej Rosji czy ZSRR.

Zaznaczyć należy, że takie elementy jak czytelność i układ tekstu na stronach książki są bez zarzutu, co jest standardem dla publikacji wydawnictwa Difin. Natomiast w sam tekst wkradła się pewna liczba znaczących błędów (np. „Aneksja Krymy”, „W latach 2027–2022”). Z pewnością nie wynikają one z niewiedzy autorki, ale są rezultatem nieuważnej korekty.

Na zakończenie zasadne będzie wyrażenie nadziei, że kolejne wydanie monografii zostanie skonstruowane i doprecyzowane tak, by wykluczyć niespójności, a czytelnika pozostawić już wyłącznie z rozważaniami dotyczącymi *stricte* badanej tematyki, która jest bardzo istotna, interesująca i (niestety) aktualna.

Marta Basińska
doktorantka ISP PAN i Collegium Civitas
ORCID: 0009-0002-0717-6546
basinskamarta@icloud.com